

İRFAN ÖZET • İzmir Duvarı

İRFAN ÖZET 1980 İzmir Bornova doğumlu. 2004-2007 yılları arasında Dumlupınar Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı'nda yüksek lisans, 2012-2018 yılları arasındaysa Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı'nda doktora eğitimini tamamlamıştır. Çalışma alanları sosyal hareketler, kültürel çalışmalar, ilişkiler sosyolojisi, kent sosyolojisi ve nitel sosyal araştırmalardır. Aksaray Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak görev yapıyor. İletişim Yayınları'ndan daha önce yayımlanan *Fatih-Başakşehir: Muhafazakâr Mahallede İktidar ve Dönüşen Habitus* (2019) kitabı, 2019 Yunus Nadi Sosyal Bilimler Ödülü'ne layık görüldü.

İletişim Yayınları 3161 • Araştırma-İnceleme Dizisi 526

ISBN-13: 978-975-05-3316-7

© 2022 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2022, İstanbul

EDİTÖR Tamil Bora

YAYINA HAZIRLAYAN İrfan Eroğlu

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Kirami Kılınç

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadag, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

İRFAN ÖZET

İzmir Duvarı

Laik Mahallede
İktidar ve Kültür Savaşı

Annem, babam ve kardeşlerime...

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	11
KULTURKAMPF / KÜLTÜR SAVAŞI VE AKP İKTİDARI	
REYHAN ÜNAL ÇINAR - TANIL BORA.....	13
Kavramın şeceresi ve Türkiye.....	13
“Orijinal” Kulturkampf.....	13
Jenerik ad olarak kültür savaşı.....	15
Türkiye’de modernleşme deneyimi ve kültür savaşı kavramı.....	16
AKP iktidarında kültür savaşı.....	20
AKP’nin tarihsel arka planı.....	21
28 Şubat.....	24
AKP’nin “ilk dönemi”.....	26
AKP’nin rövanş ve “kültürel” savaş hamleleri.....	28
Patchwork siyaseti.....	35
GİRİŞ.....	39
Yönteme dair.....	45
BİRİNCİ BÖLÜM	
DUVARIN ARDI: KOZMOPOLİTAN İZMİR HABİTUSU.....	51
Cumhuriyet’in İzmir’i:	
Kültürde vitrin, siyasette “sadakatsiz”.....	57
Çok partili yaşam sahnesi: Merkez sağın “kalesi”.....	60

İslâmi cereyanlar: Milli Görüşçü Akevler <i>versus</i> Gülençi Akyazılı	65
Kültür savaşının ANAP sahnesi	71
Gecekonduarda yükselen sol siyaset: SHP rüzgârı	79
1990'lar ve Cumhur İttifakı'nın ayak sesleri: "MHP listeyi bilerek 17.00'den sonra verdi"	88

İKİNCİ BÖLÜM

POLİTİK SAHNE: AK PARTİ DÖNEMİ

KÜLTÜR SAVAŞI VE İZMİR	103
Pas kuşağından ulusalcılığa: Dönüşen metropol	111
Nostaljik Kemalizmin terennümü: Cumhuriyet mitingleri	113
"Madun" gözüyle ulusalcılık ve İzmir	123
Dışlayıcı milliyetçiliğin artan trendi	129
"Karşı mahalle"de demokrasi arayışları: Erken dönem AKP siyaseti	133
AKP'lileşen Türkiye <i>versus</i> CHP'lileşen İzmir	140
CHP'lileşen İzmir'in "muhafazakâr" yankıları	143
Postmodern "fetih": "Rakıların efendisi AKP'de"	148
Artan tansiyon ve laik mahallede dönüşümün ayak sesleri	157
Hegemonikleşen AKP ve kapanan İzmir: "Monaco olduk"	167
Hegemonyanın eğitim dünyasındaki izleri	172
Hegemonyanın basın mecrasındaki izleri	175
Hegemonyada yan etki: Yükselen şehirli milliyetçilik	178
Başkanlık referandumu ve kültür savaşı	183
Kültür savaşında yerel seçimler sahnesi	186
Laik mahallede dönüşen politik kültür	190

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TOPLUMSAL SAHNE: KÜLTÜR SAVAŞININ

KAMUSAL VE ETNOGRAFİK TEMSİLLERİ	203
Metropolün etnografik dünyası ve kültür savaşı	204
Çekirdek etnografi: Balkan göçmenleri	205

Metropol Kürtleri.....	211
Metropol Alevileri.....	224
Metropol Romanları.....	242
Nostaljik halka: Yahudiler.....	245
Metropoldeki semazen: Konyalılar.....	248
Metropolün Dadaşları: Erzurumlular.....	251
Egeli halka: Manisalılar.....	254
Metropolün Karadenizli halkası.....	256
Kültür savaşının kamusal temsilleri.....	257
Metro-agora: Açık kamusal yaşam olarak İzmir.....	260
Balkanlar'dan taşınan sufi miras: İzmir dindarlığı.....	265
Aktüel sınırlar ve duvarlar: Seküler hegemonya.....	270
“Huzur İzmir’de”: “Beyaz göç”lerin yükselen trendi.....	272
Kadın merkezli kamusal yaşam.....	275
Kamusal alanda karşılaşmalar ve kültür savaşı.....	281
SONUÇ	295
KISALTMALAR	301

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
AP	Adalet Partisi
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DEP	Demokrasi Partisi
DİSK	Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DGM	Devlet Güvenlik Mahkemesi
DKP	Demokratik Kitle Partisi
DP	Demokrat Parti
DSİP	Devrimci Sosyalist İşçi Partisi
DSP	Demokratik Sol Parti
DTP	Demokratik Toplum Partisi
DYP	Dođru Yol Partisi
FETÖ	Fetullahçı Terör Örgütü
GP	Genç Parti
HEP	Halkın Emek Partisi
IDP	Islahatçı Demokrasi Partisi
İP	İşçi Partisi
İSTÖP	İzmir Sivil Toplum Örgütleri Platformu
İTC	İttihat ve Terakki Cemiyeti

İYİP	İyi Parti
KESK	Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KONFED	Konyalılar Dernekleri Birliği Federasyonu
KPSS	Kamu Personeli Seçme Sınavı
MÇP	Milliyetçi Çalışma Partisi
MDP	Milliyetçi Demokrasi Partisi
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MSP	Milli Selamet Partisi
RP	Refah Partisi
SP	Saadet Partisi
SCF	Serbest Cumhuriyet Fırkası
SHP	Sosyaldemokrat Halkçı Parti
SODEP	Sosyal Demokrasi Partisi
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TİP	Türkiye İşçi Partisi

KULTURKAMPF /
KÜLTÜR SAVAŞI VE AKP İKTİDARI

REYHAN ÜNAL ÇINAR – TANIL BORA

Kavramın şeceresi ve Türkiye

Kulturkampf, siyaset bilimi ve sosyal teori literatüründe, birçok dilde çevrilmeden, Almancasıyla kullanılan bir kavram. Kültür savaşı (kültür cengi) veya kültür mücadelesi diye çevrilebilir. Kavram, 1871 yılı başında teşekkül eden Alman İmparatorluğu'nun kudretli kurucu şansölyesi Otto von Bismarck'ın, inşa halindeki ulus-devletin kiliseye karşı otoritesini kabul ettirme siyasetini tanımlar. Önce kavramın kaynağı olan bu ilk, orijinal *Kulturkampf*'a eğilelim.

“Orijinal” Kulturkampf

Bismarck, *Kulturkampf* siyasetini yeni devlet henüz terütaze iken, 1871 sonlarında başlattı. Hedef, yeni devleti ve tebasını Katolik Kilisesi'nin evrensel olma iddiası taşıyan nüfuzundan çıkartmak, azınlık teşkil eden ama kilise temelli güçlü bir toplumsal örgütlenmesi olan Katolik cemaatlerinin sadakatini sağlama almaktı. Komşu Polonya'daki Katolisist karakterli milliyetçiliğin olası etkisi de ek bir tehdit algılaması faktörüydü.

Kulturkampf, kilisenin ve dinin kamusal alandan tasfiyesine ve rıza üretiminde devlet tekelini tesis etmeye dönük bir harekâttı. Devlet işleriyle ilgili kanaat serdetmesi halinde rahiple-re hapis cezası kondu. Rahiplerin atanmasında devlet onayı ko-sulu ve rahip olabilmek için bir üniversite bitirme zorunluluğu getirildi. Eğitimde kilise denetimi kaldırıldı. Kiliseden çıkmak kolaylaştırıldı. Medenî nikâh ihdas edildi.

Bunlar Protestanları da kapsayan uygulamalardı. Bir de özel olarak Katolikleri hedef alan önlemler vardı. Vatikan'la diplo-matik ilişki kesildi. Manastırlar, –hasta bakımına tahsis edilmiş olanlar hariç–, kapatıldı. Kiliseye yapılan devlet yardımları ke-sildi. Cizvit tarikatı yasaklandı. 20 Katolik gazetesi kapatıldı, 55 Katolik derneği lağvedildi. *Kulturkampf*'ın hüküm sürdüğü 6 yıl boyunca toplam 1.800 civarında rahip tutuklandı, 16 mil-yon Marklık kilise malvarlığına el kondu (Ullrich, 2003).

Protestan kiliseler de odakta olmamakla birlikte bu icraat-tan etkilendiler, eleştirdiler ancak –tıpkı Nazi döneminde ola-cağı gibi– iktidarı canla başla destekleyen Protestanlar da oldu. Buna mukabil, Bismarck'ın siyasetinin katılığı, seküler-liberal cenahtan da eleştiri aldı. *Kulturkampf*, 1877'de Berlin'in Vati-kan'la diplomatik ilişki kurmasıyla gevşedi, 1878'de bilfiil sona erdi. Bu arada Katolik seçmenlere dayanan Merkez Partisi, dev-letin bu siyasetine tepkiler sayesinde, % 9,3 seviyesindeki oy oranını 1874 seçimlerinde % 27,9'a çıkartmıştı!

Kulturkampf, kurumlaşmış, gelenekleşmiş dinsel otoriteye karşı Aydınlanmacı, modernist, laisist, insan aklının ve irade-sinin özerkliğini savunan bir siyaset gibi görünmüştü ama tam olarak görüldüğü gibi değildi. Her şeyden önce, kilisenin ye-rine devlet vesayetini geçiren şedit bir otoriter yapıyı ve zihni-yeti kurumlaştırmaya dönüktü. Ayrıca Alman imparatorluk-ulus-devleti, burnunu sürttüğü kiliselerle sulh olarak, girişti-ği öyle altı-yedi yılda bitmeyecek bir cenkte/mücadelede onlar-la kol kola davranacaktı. Sosyalizm ve işçi hareketini bastırma-ya dönük bu cengin adı *Klassenkampf* tır – sınıf mücadelesi, sı-nıf savaşı...

Jenerik ad olarak kültür savaşı

Aslında bu kavramın Bismarck Almanya'sından yirmi yıl kadar önce, yine keskin bir devlet-kilise cenkleşmesinin tecrübe edildiği İsviçre'de, İsviçreli radikal demokrat Ludwig Snell tarafından ilk kez 1850'lerde kullanıldığını saptıyorlar (Borutta, 2010: 278). Ayrıca Alman birliğinin kurulmasından önce Almanya'nın Baden ve Bavyera devletlerinde de kültür savaşları vuku bulmuştu.

1871-1878 arasındaki "orijinal" *Kulturkampf*'in/kültür savaşının sona ermesinden sonra da, bu kavram modern ulus-devletlerle esasen Katolik Kilisesi olmak üzere kiliseler arasındaki güç mücadelesinin jenerik adına dönüştü. (Bazı yerlerde, örneğin bu mücadelenin hayli hararetli geçtiği İtalya'da ise *Anticlericismo*/anti-klerikalizm kavramı tercih edilmişti.)

Kimi tarihçiler, kültür savaşını 20. yüzyıl içlerine kadar sarkan uzun bir dönem veya dönemler aşırı bir dinamik olarak düşünmek gerektiği kanısındalar. Bu tarihçilerden biri, Manuel Borutta, –sadece Almanya'yla sınırlı olarak değil–, sekülerleşme siyasetinin ve teorisinin bir bakıma *Kulturkampf*tan doğduğu, en azından onunla birlikte şekillendiği kanısında (Borutta, 2010: 415). *Kulturkampf*'in, Borutta'nın üzerinde durduğu bir başka vechesi de, Katolikliğin "Oryantalleştirilmesini" sağladığıdır. Kültür savaşının, –yine Almanya'yla sınırlı düşünmememiz gereken–, etkisi, bir bakıma genel olarak dinin, ama somut ve özgül olarak Katolikliğin "Şark"a özgü olarak tahayyül edilen bir miskinlikle, hurafelerle, yobazlıkla, akıl dışılıkla vb. damgalanmasına katkıda bulunmuştur (*a.g.e.*: 118).

Bir jenerik ad olarak kültür savaşı, devlet-din/kilise arasındaki nüfuz mücadelesi dışında da işlev görmeyi sürdürdü. Samuel Huntington'ın 1996'da kitaplaşan meşhur *Medeniyetler Savaşı* tezi, Soğuk Savaş sonrası dünyayı Batı "medeniyeti" ile hasımları arasındaki kültürel fark temelinde tasnif edişiyile, bir kültür savaşı argümanı olarak görülmüştü. Batı dünyasında son yıllarda "sol" veya "liberal" değerlerin "sinsi" hâkimiyetinin toplumu "yozlaştırıcı" etkisine karşı bayrak açan yeni sağ akımlar, müca-

delelerini tipik kültür savaşı sorunsalı içinde yürütüyorlar. Bu sorunsalın omurgasını, hak siyasetini ve onun taleplerini değerler siyasetine tercüme ederek oraya demirleme gayreti oluşturuyor. Norveç'te 2011'de 77 insanı katleden Neonazi Anders Breivik, mahkemedeki savunmasında Avrupa'nın İslâm'la "kültür savaşı" içinde bulunduğunu söyledi ve bu tez, Neonazilerden muhafazakârlara uzanan geniş bir yelpazede benimsendi.

ABD'de Trump, iktidarının son aylarında, 2020 Eylül'ünde, yine "liberaller" (Amerika bağlamında "sol" demek) yüzünden "yurtsever" niteliğinin altının oyulduğunu düşündüğü müfredatı "düzeltmeye" dönük bir komisyon kurmuştu. Demokrat Partili yeni başkan John Biden bu komisyonu ilga etti. Hem bu ihtilaf, hem genel olarak Trump'ın "liberal hegemonyaya" karşı verdiği "değerler" mücadelesi, ABD literatüründe yine orijinal tabire başvurarak, *Kulturkampf* olarak anılıyor.

Kavramın toplumsal ve ekonomik meselelerin kültürelleştirilmesiyle ilgili ironik bir kullanım biçiminden de söz edebiliriz... Sınıfsal ayrımları, sınıf çelişkilerini "kültürel" çelişkiler etrafında bir kutuplaşmayla "boğuntuya getirmenin" yordamını imâ etmek üzere de başvurulabiliyor, *Kulturkampf* kavramına. Yazının Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarıyla ilgili ikinci kısmında buna geleceğiz.

Türkiye'de modernleşme deneyimi ve kültür savaşı kavramı

Cumhuriyet'in laik inkılâplarının, Bismarck Almanya'sının *Kulturkampf* icraatlarına benzerliği açıktır: Eğitimin dinî otoriteden ayrılarak tekleştirilmesi, tekkelerin kapatılması, tarikatların yeraltına itilmesi, İslâmcı neşriyatın –başka birçok siyaseten "muzır" görülen neşriyatla beraber– men edilmesi, Türkçe ezan başta olmakla birlikte dini millileştirme gayreti, anti-klerikalizm, daha teferruata inersekinin Oryantalleştirilmesi...

Bu açık seçik *Kulturkampf* manzarasından birkaç adım geri çekilip bakarsak, kültür savaşları sorunsalı etrafında neler görürüz?

Erken Cumhuriyet döneminin milletvekili-edebiyatçılarından Sadri Etem, 1934'te yayımladığı küçük kitabında, demiryollarının “ümran götürmek” yanında, “orta Anadoluya kültür, ve yeninin aşkını taşıyan” bir “seyyar terbiye sergisi” olduğunu yazar. Demiryolları, “ray üstünden kültür taşıyan kültür harbi”nin araçlarıdır, ona bakılırsa (Etem, 1934: 46-47). *Kültür harbi* derken, ne derece *Kulturkampf* terminolojisinden esinlenmiştir, bilemeyiz. Etem'in *kültür harbi* stratejisinin ufkunda, sadece din değil, sadece sosyal-kültürel hayatı daraltan taşra kapallılığı değil, endüstriyel gerilikle, piyasanın gelişemeyip yerel kalmış olmasıyla, topyekün ekonomi-politik “gerilik” de vardır.

Türkiye'nin erken Cumhuriyet döneminde, Sadri Etem gibi kâh “Jakobenlikle”, kâh sol-Kemalistlikle tanımlanmış olan ve inkılapların toplumsal hayata nüfuz ettirilmesi için radikal ekonomi-politik müdahalelerde bulunulması gerektiğini düşünen bir siyasetçi ve münevver kadrosu mevcuttu. Onlar, kültürel inkılapların hazırlayıcı ve insanları değiştirici etkisini de küçümsemek gerektiğini teslim etmekle birlikte, değişimlerin kültürel düzlemde kalmasını yetersiz buluyorlardı. 1950'lerden itibaren, 1960'larda sosyalist akımın güçlenmesinin de etkisiyle, kültürel inkılapların eksik kalan, yapılamayan toplumsal ve ekonomik inkılapların verimsiz ikamesi niteliğinde olduğuna dair bir eleştirel söylem gelişecekti. Ortanın Solu'nun bile alt metninde, bu özeleştiriyi bulmak mümkündür.

Sadri Etem'in “kültür harbi” terimini kullanması istisnadır, dönemin siyasî edebiyatında *Kulturkampf* atfına veya bu kavramın kullanımına rastlanmaz. Kemalist aydınların kültürel inkılaplara özel bir anlam ve önem verenleri, daha çok Fransa'dan –yani sıra çağdaş Almanya, İtalya ve Rusya'dan– ilham alıyorlardı. “Gerilik” veya “irtica”ya karşı mücadele, kuşkusuz Kemalist inkılapçılık söyleminin bir konusu, bir meselesi idi fakat 1940'lara kadar bunun *esas mesele* veya bir “takıntı” olduğunu söylemek zordur. Daha çok, geride bırakılmak, “geçilmek” istenen bir mesele olduğunu söyleyemez miyiz? Geçilmek istenen fakat rejimin rıza üretim kabiliyeti geliştiremememe-

sine bağı olarak ve zihniyet yapılarının devamlılığına bağı olarak geçilemeyen bir mesele...

Bu dönemde, kültür siyasetine toplumu dönüştürücü rol atfeden bir *kültüralizm* eğiliminden söz edilebilir (Bora, 2021: 303-307). Onun içinde de sekülerleşme elbette önemli bir bileşendir fakat “dinî dünya görüşüyle mücadele” onun da özel davası, tek ve “özel” meselesi değildir. Ana hattıyla bir hümanizm (millî-hümanizm) sevdasıyla birleşen kültüralist eğilimin, erken Cumhuriyet döneminin siyasetine, –kültür siyasetine bile–, tek başına yön veren eğilim olmadığını da eklemek gerekir.

Çok partili hayata geçiş ve toplumsal-siyasal görelî rahatlatma koşullarında rıza üretme stratejisi olarak, –aynı zamanda anti-komünizmin de icabı olarak–, bizzat CHP’nin dinî ve milliyetçi-muhafazakâr bir restorasyona yönelmesi, ardından Demokrat Parti iktidarının bir liberal-muhafazakâr popülist strateji olarak erken Cumhuriyet döneminin kültürel inkılablarıyla ilgili “ılımlı-rövanşist” diyebileceğimiz bir söylem kurması, Türkiye’de –yine bu terime başvurmaksızın, onu bilmeksizin– *Kulturkampf* “duyarlılığını” artırdı. İki yanlı olarak artırdı. Bir tarafta, Kemalist veya “Kemalizme müzahir” aydınlar, modernleşme (veya burjuva-demokratik devrim) sürecinin yarım kalmış olmasını, “gerici” blokun dinî reaksiyonu “sömürmesi” sayesinde/yüzünden galebe çalmasına, –ilaveten CHP iktidarlarının ve “ilericilerin” de bunun karşısındaki duyarsızlığına, gafletine–, bağladılar. Örneğin Niyazi Berkes, dinin “geleceğin en son sığınağı, en son savunma kalesi” olduğunu, –aslında dinî olmayan alışkanlıkların da “din gereği imiş gibi bir nitelik” kazandıklarını–, bu koşullarda “din-devlet savaşı değil, ileri-geri savaşı”nın söz konusu olduğunu yazıyordu (Berkes, 2003: 22-23).

1940’ların ortalarından itibaren, bu terime başvurmaksızın ama mealen bir *Kulturkampf* söylemi, sağda daha hararetli bir karşılık buldu. Şerif Mardin, bizzat orijinal terimi, *Kulturkampf* kavramını kullanarak, daha 19. yüzyılda ulemanın ve “tutucu dinî görüşlere sahip olanların” bir *Kulturkampf*’ın başlamak

üzere olduğunu ve bu savaşı kaybedebileceklerini sezdiklerini yazmıştı (Mardin, 2017: 186). *Kulturkampf*çı bir söylemin veya “bilincin” sadece İslâmcı değil daha geniş bir milliyetçi-muhafazakâr vasatta da sahiplenilmesini, “kaybedilen bir savaş”la (veya muharebelerle!) ilgili rövanşist motivasyona yorabilir miyiz? Uzun sürmüş bir zorunlu suskunluğun da etkisiyle... Türkiye bağlamında *Kulturkampf* kavramını sadece iki kez zikrederek de olsa ilk kullanan sosyal bilimci olan Şerif Mardin’in bir başka dikkatine daha işaret etmekte yarar var. Mardin, bu kavramı metinlerinde ikinci kez geçirdiği 1994 tarihli bir makalesinde, “Türk *Kulturkampfı*”nda muhafazakâr politikacıların destekleri karşılığında seçmenleri imam-hatip okullarıyla ödüllendirmesinden söz eder (Mardin, 2021: 164); bu “ödül”, sadece basitçe talep karşılamayan, talep yaratan ve aynı zamanda talebi dönüştüren bir süreçtir. Bu dikkat, *Kulturkampf*’ın bir başka önemli veçhesine, klientalist işlevine de işaret eder...

Mümtaz Turhan’ın 1951’de yayımlanan *Kültür Değişmeleri*’ni, –son kez tekrarlayalım, terimi kullanmaksızın–, muhafazakâr açıdan *Kulturkampf* sorunsalına dayanan kilit bir kaynak olarak analiz edelim. Kitap, Cumhuriyet’in inkılâplarının yukarıdan-aşağı dayatmacı ve Batı taklitçisi bulunduğu radikal modernizmine karşı, tedricî ve yerli kültüre uyarlanmış muhafazakâr bir modernleşme stratejisini savunur. İlk stratejiyi “mecburî kültür değişimleri”, ikincisini ise “serbest kültür değişimleri” kavramıyla tanımlar. Serbest kültür değişimleri, modernleşmenin etkilerinin işlevleri ve faydaları görülerek, kendiliğinden benimsenmesidir. Turhan, “mecburî kültür değişimleri”ni şöyle tanımlar: “İdari bir nüfuz ve iktidara sahip bir zümre[nin] yabancı bir kültürü veya bunun bazı unsurlarını kendi cemiyetine zorla kabul ettirmeye çalışması...” Bu tanımları fazla zorlanmadan, *Kulturkampf* icraatları diye tercüme edebiliriz. Turhan, II. Mahmud ıslahatların ve Tanzimat’tan zamana kadar (1940’lar), memleketin mecburî kültür değişmelerine tabi olduğunu kanısındadır (Turhan, 2017: 191-192). Bu siyaset, en kuvvetli millî birlik bağının, “millî kültürün yerine geçen” din olduğunu gözetmeden, “manâsı tahrif edilmiş bir

laiklik anlayışı ile toplumsal dokuyu tahrip” etmiştir ona göre. Mecburî kültür değişmelerinin (veya *Kulturkampf*ın), “geçmişî inkâr ve imha etmeye çalışmaya dayanan” bir tarih anlayışı ve Öztürkçecilikle pekiştigini düşünür (Turhan, 2017: 433). Turhan, “Batı medeniyetinin esas unsurları[nın] ilim, teknik, insan haklarını teminat altına alan hukuk ve hürriyet” olduğunu idrak etmeyen *Kulturkampf* siyasetini, modernleşmeyi Batılılığın kültürel görünümünde arayan bir yanlış-Batılılaşma olarak görür. Turhan, “serbest kültür değişmeleri”ni hâkim kılma lüzumunu söylemekle, o cepheden bir *Kulturkampf* seferberliğinin sözcülüğünü yapmaktadır.

*

Elinizdeki kitabın ele aldığı Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarı dönemi, *Kulturkampf*/kültür savaşı kavram ve konusu bakımından gayet canlı ve kritiktir. Yazının ikinci bölümünde buna eğileceğiz.

AKP iktidarında kültür savaşı

AKP, iktidarının 20. yılına girerken gündelik yaşamda dahi giderek artan ve kültürel iddialarla desteklenen bir otoriterleşme eğilimi içinde. Öyle ki Türkiye üzerine bir kültür kamplaşması sorgulamasında AKP adeta el yükseltmiş gibi görünüyor. En son söyleneceği en başta söyleyerek söze başlamak gerekirse, AKP’nin iktidarda olduğu dönemde Türkiye’de yaşananlar bir kültür kamplaşması gibi sunulmak istense ve muhalefetin tavrı da iktidarın bunu öyle kurmasına izin de verse de; aslında bu, AKP’nin neoliberal düzen içinde İslâm’ı piyasalaştırarak araçsallaştırmasının neden ve sonuçlarının çarpıtılmasına tekabül ediyor. İktidar aşağıda daha detaylı olarak ifade edilecek olan neoliberalizmin yıkıcı etkilerini sanki bir kültür çatışması, kimlik mücadelesi gibi sunuyor. Bununla amaçladığı, yönetim performansındaki başarısızlıkları karşısında kendi kırılmağını azaltmak, tabanını konsolide etmek ve böylece iktidar olmaya devam etmesi için gereken desteği sağlamaktır. Zira her